

Engelska termer kan anpassas till svenskan

Att ta in engelska termer som de är i svenskan är alltid problematiskt. Det finns i stort sett två sätt att ta sig an dem: anpassning till svensk stavning och svenskt uttal eller översättning. Översättningar kan vara mycket trogna, s k översättningslån, eller fria, dvs mer ta fasta på det begreppsmässiga innehållet.

Dessa rader om engelskans anpassning till svenskan kan ses som en fortsättning av artikeln i LT 43/99: »Engelska hotet mot svenskan i medicinen – oroande eller ofarligt?». Engelskan kan alltså bli ett hot, om dagens forskare och specialister inte längre kan beskriva sitt arbete och sina resultat på svenska.

Rubriken till artikeln i LT 19/00 lät mer positiv: »Försvenskat latin har framtiden för sig». Låter inte detta bakvänt? Skulle världsspråket engelska vara ett hot, medan det »döda»språket latin skulle vara framtiden?

Ja, så kan det faktiskt vara. Försvenskning av latin och grekiska lyder regler grundade på (språk)vetenskap och beprövad erfarenhet och med hundratals, för att inte säga tusentals, års hävd. Problemen med engelskan är dels att dess uttal och stavning på flera sätt ligger längre från svenskans än de klassiska språkens, dels att vi frestas att ta in de engelska orden som de är utan att besvara oss med att anpassa dem till vårt modersmål. En sådan frestelse bör man ibland till varje pris motstå.

I en artikel i Språkvård nr 4/1998 presenteras Svenska datatermgruppen av Ola Karlsson, medarbetare i både Svenska språknämnden och Datatermgruppen. Gruppens språkvårdsarbete består till nästan 100 procent i att finna användbara svenska ersättningsord för svårhanterliga engelska datatermer. Artikeln bär rubriken »Varför printa när du

kan skriva ut?» Ola Karlsson förtydligar sedan: »Det finns ingen anledning att använda *printer* när det redan finns ett svenskt ord *skrivare*, eller att använda *slash* i stället för *snedstreck*.»

Översättning

Ett minimikrav på ett nytt ord är att det kan stavas, böjas, uttalas och bilda sammansättningar på svenska. Substantiv måste åtminstone få genus- och pluralform. Allt detta uppfylls säkrast genom översättning på det sätt som just visats. För engelska flerordsuttryck finns i regel inga andra möjligheter, det engelska *ink jet writer* måste översättas till *bläckstråleskrivare*. Sådana översättningar som helt ordagrant följer den främmande förebilden, som lånar dess mönster, kallas översättningslån. Andra exempel på översättningslån är *följa upp* (av *follow up*), *det är upp till honom* (av *it's up to him*).

Svenskans och engelskans ordförråd ligger nära varandra och möjliggör oftast översättningslån. Riktigt fria översättningar är därför ovanliga. Som exempel kan nämnas *särläkemedel* av *orphan drug* och *andningsbehållare* av *spacer*. Ytterligare ett exempel lanseras i rutan härintill.

Anpassning till svensk stavning

Det näst bästa tillvägagångssättet är att anpassa den engelska stavningen till svensk, vilket ofta medför ett modifierat, mer svensk klingande uttal. Datatermgruppens rekommendation är *e-post(a)*. Här fronderar DN för en gångs skull mot Datatermgruppen och använder *mejl(a)*, alltså en försvenskad engelska som ju väl låter sig infogas i det svenska böjnings- och uttalssystemet. På liknande sätt försvenskar Datatermgruppen engelskans *scanner* till *skanner*, då med samma [a] som i svenskan [kan], inte engelskans [can]. Böjningen följer ett känt mönster, alltså *den skannern*, *flera skannrar*, *de skannrarna*.

Direktimport

Den sämsta hanteringen av engelska ord är att importera dem direkt, utan någon anpassning. Dessa importord ställer i regel till problem med böjning och uttal. Sådana är tyvärr betydligt vanli-

MEDICINENS SPRÅK

gare bland medicintermer än bland datatermer genom att de redan hunnit bli etablerade. Senkomna försök att översätta dem stöter därför på motstånd. Men motstånd är till för att övervinnas. Språkkommitténs idoga strävan att ersätta *stroke* med *slag(anfall)* har avgjort haft viss framgång. Förhoppningsvis är nu alla diskussioner avsmunade huruvida det skall heta *en stroke*, *ett stroke*, *flera strokar*, eller om det kanske skall skrivas *strok* och uttalas som *bok*.

Förespråkare för engelska termer som *stroke* brukar hävda att en svensk översättning som *slag* är för allmän och mångtydig, medan *stroke* har ett precist medicinskt innehåll. Det ligger en hel del i detta. De engelska ord vi lånar in får i regel en snävare betydelse än deras svenska översättningar, här ligger ofta själva idén med lånet. I engelskan är *tape* olika typer av band, inte alls bara *tejp*, och *juice* betecknar många safter, bl a *gastric juice* = *magsaft*. Ordet

Functional food mervärdesmat på svenska

Den engelska termen *functional food*, nu väletablerad i engelskan, har ännu inte en definition som det råder internationell konsensus om. Förenklat uttryckt avses ett livsmedel som förutom det vanliga näringsinnehållet anses ha specifika gynnsamma fysiologiska eller hälsofrämjande effekter vid normal konsumtion. Alla mer eller mindre ordagranna översättningar (*funktionell mat*, *funkismat*, *profylaktisk mat*, *prestationslivsmedel* m m) har visat sig misslyckade eller vilseledande. Svenska Läkarsällskapets språkkommitté och TNC (Tekniska nomenklaturcentralen) har nu enats om *mervärdesmat*. Denna benämning vill vi gemensamt lansera. Den sammanfattar kort det viktiga i en tänkt definition »mer värde än näringsvärde». Den har också mer »termkaraktär» än de andra förslagen. Vad tycks? Reaktionen från läsarna är som vanligt välkomna.

Författare

HANS NYMAN

fil lic, språkrådgivare, Svenska Läkaresällskapet, Stockholm.

stroke kompliceras dock av att samma lånord används i en helt annan betydelse inom ett område som ligger medicinen nära, nämligen som en metafor för smekning i psykologisk mening.

Några exempel

Låt oss nu konkretisera de olika metoderna med fler exempel. Först »idealgruppen», dvs lyckade översättningar och översättningslån: *bioavailability* → *biotillgänglighet*, *brainwashing* → *hjärntvätt*, *compliance* → *följksamhet*, *day surgery* → *dagkirurgi*, *double blind* → *dubbelblind*, *evidence based* → *evidensbaserad*, *target cell* → *målcell*, *whiplash* → *pisksnärt*.

Så några exempel på engelska termer, lyckosamt försvenskade till uttal, stavning och böjning. De ges i obestämd form singularis och pluralis: *abstract* → ett *abstrakt*, flera *abstrakt*, *bulk* → *bulk(medel)* (endast uttalet anpassat), *hospice* → ett *hospis*, flera *hospis*, *baby* → en *bebis*, flera *bebisar*, *graft* → ett *graft*, flera *graft*, *sampling* → en *sampling*, flera *samplingar*.

En ordtyp som är på väg från inlänning till försvenskning är engelska verbalsubstantiv på -ing. Svenskan har tidigare använt *blinding*, *doping*, *dumping*, *jogging*, *mobbing*, *stretching*, *stripping*. Av alla dessa använder vi försvenskade verb: *blinda*, *dopa*, *dumpa*, *jogga*, *mobba*, *stretcha*, *strippa*. (Alla utom *blinda* finns i Svenska akademins ordlista, SAOL.) Detta innebär att substantiven till dessa nu bildas med det svenska suffixet -ning: *blindning*, *dopning*, *dumpning*, *jogging*, *mobbing*, *stretchning*, *strippning*. (Dessa finns alla i SAOL utom *blindning* och *stretchning*. Man föredrar ännu *stretching*.)

Ibland går det inte att undvika direktimport av engelska termer utan någon anpassning till svenskan. Ingen har ännu lyckats ersätta *bypass*, *pacemaker* eller *screening* med ord som är bättre anpassade till svenskt uttal och svensk stavning.

Många engelska ord är som bekant »rena latinet». Termer som *oncology* och *prevalence* har enligt ordböckerna kommit till oss via engelskan, men *onkologi* och *prevalens* kan likaväl betraktas som försvenskat latin. Sådan engelsk påverkan är givetvis helt oproblematis. När vi utläser den engelska förkortningen BSE som *bovin spongiform encefalopati* är detta samtidigt en regelbunden försvenskning av den latinska sjukdomsbeteckningen *encephalopathia bovina spongiformis*. Endast ordföljden skiljer. Då och då används engelska förkortningar som vanligen utläses på svenska, t ex *BMI* (kroppsmasseindex), *IQ* (intelligenskvot), *SIDS* (plötslig spädbarnsdöd), *STD* (sexuellt överförd sjukdom, könssjukdom). •

Ménière och lemologi

Ménière och lemologi. Vad har dessa ord med varandra att göra? Intet annat än att de fastnat i ett språkitresserat huvud.

MEDICINENS SPRÅK

Ménières sjukdom med besvärande yrsel brukar ställa till stavningsbesvär vid utskrivning. Hur var det nu accenterna skulle sitta? Medicinsk terminologi har ju som ett rättesnöre att varje term skall vara korrekt och otvetydig. Då måste också dess stavning vara korrekt. Trots detta hörs ibland åsikten att det spelar ingen roll hur man skriver – bara mottagaren förstår det. Så tycks också fransmannen Prosper Ménière (1799–1862) ha menat. På hans dopattest stavas namnet Méniere utan någon accent alls [1]. I sin artikel i Gazette Médicale de Paris 1861 anger han sig som Ménière, alltså utan accent på det första e:et. I den artikeln beskriver han de symtom som gett upphov till eponymen Mb Ménière. Att det kommit att stavas så av eftervärlden beror på att inskriptionen på hans gravsten på Cimetière du Montparnasse i Paris lyder Ménière. Det är sonens önskan om stavningen som kommer fram. I modern franska och engelska ses ofta i facklitteraturen stavningen Méniere utan alla accenter [2]. Vilka fel är rätt? Personligen har jag tilltalats av den sista varianten och funderar på att införa den som ett alternativ i kommande upplaga av »Medicinsk terminologi» [3].

Lemologi läran om smittsamma sjukdomar

Termen *loimologi* (*lemologi*) har en annan historia. Under den stora pesten i London 1665–1666, då vissa dagar flera tusen personer avled och världsstaden skakades i sina grundvalar, levde och verkade läkaren Nathaniel Hodges (1622–1688). Han gav en fin ögonvittnesskildring ifrån pesten i sin bok från 1672 betitlad »Loimologia sive Pestis ...». Den översattes till engelska 1720 med titeln »Loimologia or an historical account of the plague ...» [4]. Termen *loimologi* visar sig vid närmre efterforskning vara i bruk på 1600-talet, och Hodges är en av användarna. Även 1700-talets terminologiska lexikon vi-

sar stort intresse för termen och dess avläggare *loimographia* (beskrivning av pestsjukdom) och *loimiat* (pestläkare). I 1800-talets lexikon hittar jag termen mera sällan. Den tycks då vara i utdöende liksom pesten. Däremot i början av 1900-talet dyker det i ett tyskt lexikon upp termen *loimophthalmia* = smittsam ögonsjukdom. Nu visar det sig att Dornblüth–Pschyrembel från 1939 har tagit med *loimologie* för läran om smittsamma sjukdomar. Även det kända Dorland's har i sin upplaga från 1929 samma term men hänvisar till stavningen *lemology*. Upplagan från 1945 tar upp adjektivet *lemic* med hänvisning till anglifierad stavning *loimic* med termen *loimographia*. Därefter har dessa termer försvunnit från Dorland's. I moderna lexikon av typ International Dictionary från 1986 och Stedman från 1989 betecknas *lemic* och de övriga som hör hit som obsoleta. De kan alltså idag anses vara övergivna.

När jag så kombinerar mitt intresse för medicinens historia med det för medicinens språk, tycker jag att termen *lemologi*, alternativt *loimologi*, av grekiskans *loimos* = »pest eller smittsam sjukdom», är en bra term, som kan anpassas väl till moderna språk. Lemologi blir alltså läran om smittsamma sjukdomar. Denna artikel får därför bli en försöksballong i hopp att smittskyddsläkare – lemologer – och andra intresserade kan ha synpunkter. Välkomna! Ett språk – även det medicinska – måste ständigt stimuleras och leva vidare.

Referenser

1. Dorland's Illustrated medical dictionary. 28th ed. Philadelphia: WB Saunders Company, 1988.
2. Rauchfuss A. Zur korrekten Schreibweise des Namens von Prosper Ménière und einige Anmerkungen zu Leben und Werk. Laryngol Rhinol Otol (Stuttgart) 1984; 63: 381–5. Återgiven av Søren Vesterhauge i Ugeskr Laeger 2000; 167(27): 3876.
3. Lindskog BI. Medicinsk terminologi. Stockholm: Nordiska Bokhandels Förlag, 1997.
4. Holland BK. Treatments for bubonic plague: reports from seventeenth century British epidemics. J R Soc Med 2000; 93(6): 322–4.

Författare

BENGT I LINDSKOG

professor emeritus, Lund. Medlem i Svenska Läkaresällskapet kommitté för medicinsk språkvård.